

อิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อกรอบครัวและการสมรสในบพละครนอก

เมื่อกล่าวถึงวรรณคดี เรามักจะได้ยินคำที่กล่าวกันบ่อย ๆ ว่า “วรรณคดีแต่ละสมัยเปรียบเสมือนกระจกเงาสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมในสมัยนั้น” กล่าวคือ วรรณคดีจะเป็นเครื่องแสดงระบับวัฒนธรรม ศีลธรรม ความเชื่อถือ ความคิด อุดมคติ และสิ่งอื่นอีกหลายประการ เป็นเครื่องบอกสภาพชีวิตและสังคมของคนในสมัยนั้น และในขณะที่เราอาจจะพิจารณาข้อความดังกล่าวไว้ในมุมที่คล้ายกัน คือ สังคมและวัฒนธรรมก็ต้องมีส่วนสำคัญในการโน้มน้าวจิตใจของผู้แต่งวรรณคดีแต่ละสมัยที่จะแต่งบทประพันธ์ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมสมัยนั้น เพื่อให้เป็นที่นิยมของผู้อ่านในสมัยเดียวกัน

จากความคิดที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนจึงจะพิจารณาดังสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่มีปรากฏอยู่ในบพละครนอก เฉพาะในด้านที่เกี่ยวข้องกับกรอบครัวและการสมรส เพื่อเป็นแนวทางให้เห็นถึงอิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรมในสมัยนั้นที่มีผลต่อกรอบครัวและการสมรสตามลำดับต่อไปนี้

ความเชื่อ

ความเชื่อเกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่เห็นเหตุต่าง ๆ ลัทธิความเชื่อแต่เดิมนั้นยึดถือธรรมชาติอันมีพระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาว น้ำ ดม ไฟ เป็นสรณะ ต่อมาเมื่อมีศาสนาเกิดขึ้นก็มุ่งยึดถือเหล่าเทพเจ้า ภูถิยปีศาจ ซึ่งคิดว่ามีตัวตนเป็นสรณะ และเชื่อว่าสิ่งนั้นมีถือนั้นยอมแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เพื่อช่วยตนได้ยามมีอันตราย¹ ความเชื่อมีปรากฏอยู่ในทุกชาติ

¹ ชาญ วัลลภ รอดเหตุภัย และบุญยงค์ เกศเทศ, “ความเชื่อ-ประเพณี,” ใน คติชนวิทยา (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2519), หน้า 92.

ทุกภาษา เจน ชาวอเมริกัน เชื่อว่าเสียงหอนของสุนัข 3 ครั้ง และนกที่บินเข้าและออก จากบ้านหรือห้องของนกกลายเป็นสัญญาณเตือนให้รู้ว่าความตายกำลังคืบคลานมา¹ ชาว ญี่ปุ่นถือว่าในวันปีใหม่นั้นถ้ามีไกรชนถึง เขาฟูจิ นกอินทรี และมะเขือยาว ก็ถือว่าผู้นั้นจะมีโชคตลอดปี² สำหรับชาวไทยก็ปรากฏเรื่องของความเชื่อในประเภทต่าง ๆ กัน เช่น เชื่อในเรื่องของแมงมุมที่ตกว่า ถ้าแมงมุมที่ตกในเรือนคนตายว่าจะเกิดวิวาตหรือพรากจากกับ ถ้าแมงมุมที่ตกใต้พื้นคนตายว่าจะตายหรือเจ็บสาหัส เห็นได้จากเรื่อง ชุนซ่างชุนแผนตอนชุนไกรจะตาย เกิดขางแมงมุมที่ตก ความว่า

ให้ปีศาจกินนั้นแสนยิ่ง แมงมุมที่ตกถึงหาหยุดไม่³

ในบทละครนอก มีปรากฏลักษณะของความเชื่อประเภทต่าง ๆ กัน จึงขอแยกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

ก. ความเชื่อในเรื่องเทนิอธรรมชาติ

1. โจรกลาง
2. ความฝัน
3. อธิษฐานของ เทพยดา
4. เวทมนตร์คาถา
5. โหราศาสตร์

¹สมร นิกิตพงษ์ประกาศ, "คติชนอเมริกัน" วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 8 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2521): 67.

²เพ็ญศรี กาญจนมัย, "ความเชื่อพื้นบ้านของญี่ปุ่น," วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 8 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2121): 26.

³เจื้อ สตะเวทิน, คติชาวบ้านไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สุทธิสารการพิมพ์, 2517), หน้า 19.

ข. ความเชื่อตามประเพณีนิยม

1. ความเชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรม
2. ความเชื่อที่ว่าคนดีตกเป็นผู้มีบุญวาสนา

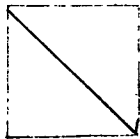
ก. ความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ

ตารางวิเคราะห์ความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ

สังข์ทอง ไชยเชษฐ์ มณีพิชัย ไกรทอง คาวี

1. ความเชื่อในเรื่องโชคลาง					
2. ความเชื่อในเรื่องความฝัน					
3. ความเชื่อในเรื่องอิทธิฤทธิ์ของเทพยดา					
4. ความเชื่อในเรื่องเวทมนตร์คาถา					
5. ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์					

หมายเหตุ :

- มีปรากฏ

- ไม่มีปรากฏ

1. โศกฉวาง

ฉวาง คือเรื่องหมายอันบอกให้เห็นเหตุร้ายหรือดีว่าจะเกิดขึ้น ซึ่งพระนั กคือคิดราวกับปีศาจโรมาดลใจหรือยิดดี¹ เป็นเหมือนเครื่องทำนายทายทักเหตุการณ์ที่จะ เกิดขึ้นต่อไปในอนาคต และจะมีการกำหนดไว้เป็นตำราโดยเฉพาะว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่นนั้นจะแสดงถึงผลดีหรือผลร้าย หลวงวิจิตรวาทการได้อธิบายถึงเรื่องนี้อย่าง ในหลัก ของฝรั่ง แผลและโยคีนั้นมียศกประการหนึ่งว่าสิ่งใดที่จะมีมา จะมีเงามาให้เห็นก่อนหรือมี กระจกสมาให้ทราบ² เหน้ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนที่พระสังข์ถูกท้าวยศวิมล สั่งให้ทหารมาจับตัวไป นางจันทน์เทวีกำลังออกไปหาอาหารในป่าจึงต้องพลัดพรากจากลูก ก็เกิดลักษณะที่เป็นฉวางสังข์ธรรม์ ดังนี้

เมื่อนั้น	นางจันทน์มารคาอยู่ป่าใหญ่
เขม่นเขม่น เหตุมิไม่แจ้งใจ	เก็บไค้ผักพินก็คืนมา
หยาบเค็นคำ เน้นมาถามทาง	บอกกลางบิณลัดสัดคเห่า
เกียรติของของโอบมา	ตรีกตราหวาดหวนให้พรันใจ ³

ในเรื่องไชยเชษฐ์ ตอนที่นางสุวิธษาจะถูกกั้นแก้ง พระไชยเชษฐ์กำลังไป คล้องช้างอยู่ในป่าก็เกิดลักษณะที่เป็นฉวางสังข์ธรรม์ ดังนี้

เมื่อพระมเหสีจะมีเหตุ	ให้เขม่นนัยน์เนตรทั้งซ้ายขวา ⁴
-----------------------	---

¹ เจ็ด สตะเวทิน, คศิชาวม้าไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สุทธิสารการพิมพ์, 2517), หน้า 27.

² หลวงวิจิตรวาทการ, วิชาแปลประการ พุทธาณภาพ จิตกานภาพ ความฝัน (พระนคร: โรงพิมพ์ ส.ธรรมภักดี, 2504), หน้า 152-153.

³ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรม 6 เรื่อง, หน้า 48.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 283.

ลักษณะ “นกกลางบินดัดศักดิ์หน้า” “เคียรพองสยองโถมา” และ “เขม่น
นัยน์เนตรทั้งซ้ายขวา” เป็นลักษณะของดวงสังหรณ์ที่จะบอกเหตุว่าจะเกิดเหตุร้ายทั้งสิ้น

ในบทละครนอกเรื่องอื่น ๆ ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องของดวงสังหรณ์ทั้งดวงบอกเหตุ
ดีและเหตุร้าย

2. ความฝัน

ตามปกติแล้วความฝันเกิดขึ้นจากสาเหตุหลายประการ ทฤษฎีของวิกมันท์
พรอยด์ ถือว่า ความฝันโดยมากเกิดจากความปรารถนาในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง พระนันทจารย์
ปราชญ์องค์หนึ่งในพุทธศาสนา ผู้แต่งคัมภีร์สารัตถสังคหะซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ได้รับความนับถือ
มาก ระบุมูลเหตุของความฝันไว้เป็น 4 ประการ คือ

1. ชาติุโยคะ - เกิดจากชาติุกาเวป
2. จิตนิวรณ์ - ดวงจิตทั่วพันถึงสิ่งหนึ่งแล้วเก็บมาฝัน
3. เทพสังหรณ์ - เกิดจากเทวดามอบอกเหตุ
4. บุรพนิमित - บอกเหตุการณ์ล่วงหน้า¹

ความฝันที่ปรากฏในบทละครนอกจะปรากฏเป็นประเภทที่ 3 และ 4 คือ
เกิดจากเทวดามอบอกเหตุและความฝันจะบอกเหตุการณ์ล่วงหน้า เสมือนเป็นกลวิธีดำเนิน
เรื่อง ความฝันจะปรากฏเมื่อ

1. เมื่อตัวละครจะได้พบคู่ครอง

บทละครนอกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า-
นภาลัยไม่ปรากฏความฝันลักษณะนี้ แต่มีกล่าวถึงไว้ในตอนต้นเรื่องที่ไม่ได้เป็นบทละครว่า
ในเรื่องไชยเชษฐ์ นางสุวิธชาฝันว่ามีพระยานาคมารัดตัวก่อนจะได้พบพระไชยเชษฐ์

¹ หลวงวิจิตรวาทการ, วิชาแปลประการ พุทธาณภาพ จิตตาณภาพ ความฝัน,
หน้า 182.

ในเรื่องมณีพิชัย พระมณีนุพิชัยฝันว่ามีดอกไม้เมืองสวรรค์ตกลงมายังที่บรรทม เธอได้ดอกไม้
นั้นไว้ ครั้นตื่นขึ้นจึงเดินทางไปจนพบนางยอพระกนิษฐ

2. เมื่อตัวละครจะได้บุตร

ในเรื่องสังข์ทอง เมื่อนางจันท์เทวีและนางจันทาจะได้บุตร
ท้าวศรีวิมลฝันว่า

ฝันว่าอาทิตย์อุทัยรังค	ตกลงตรงพิภพศรีข้างทักษิณ
ความนอยพลอยคางอญกลางดิน	เราฝันพิภพช่วยเอาด้วยพลัน
มือซ้ายได้ดวงตรา	มือขวาคว้าได้สุริย์จันทร์
แล้วหายไปแก่พระสุริย์จันทร์	ต่อโศกศัลย์ว่าไรจึงได้คืน
สักขามยามทยอนก่อนรุ่ง	เราสะดุ้งคว้าหาดวงจันทร์ ¹

และในตอนฝันครั้งนี้อีกเล่าไว้ชัดเจนว่า “ฝันเห็นเป็นเทพสังหรณ์”² แสดงว่า เป็นการ
ฝันประเภทเหวคามาบอกเหตุ และความฝันนี้มีความสำคัญในการดำเนินเรื่องมาก

3. เมื่อตัวละครจะต้องพลัดพรากจากกัน

ในเรื่องสังข์ทอง ตอนที่ท้าวศรีวิมลให้ทหารมาจับตัวพระสังข์ไปมา
นางจันท์เทวีฝันว่า

ฝันว่าขุนมารชาญชัย สักเอาเกล้าไปไม่ปราณี³

จะเห็นได้ว่า ความฝันจะเป็นเครื่องทำนายเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น
ในอนาคตเสมอ ทำให้ผู้อ่านสามารถจะคาดเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นต่อไปข้างหน้าได้

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม 6 เรื่อง, หน้า 4.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

3. อธิษฐานของ เทพยดา

อธิษฐานของ เทพยดา เป็นเรื่องที่เราเห็นอยู่ในรามเกียรติ์ไทย เมื่อผู้แต่งต้องการให้ตัวละครดำเนินไปโดยสะดวกและเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นนั้นเป็นเรื่องเหลือวิสัยของธรรมชาติก็จะมอบให้เป็นหน้าที่ของ เทพยดา และคงอธิษฐานขอบันดาลให้เกิดเหตุการณ์นั้น ๆ ช่วยเหลือตัวละครให้พ้นจากทุกข์

เช่น ในเรื่องสังข์ทอง ตอนที่พระสังข์จะถูกทหารฆ่าก็มีวิษณุเทวีของ เทพยดาช่วยเหลือ

อาเพศควายเคชุกุมารา

เทวารักษาพระไตรศรี

ออกช่วยป้องกันทันที

เมื่อเสียนับนุบควายทอนจันทน์¹

ในตอนที่นางรจนาเลือกคู่ นางรจนาเลือกเจ้าเงาะเพราะเหตุที่เทพยดา เข้าช่วยเหลือให้มองเห็นรูปทองข้างใน

เมื่อนั้น

รจนาอารีมีศักดิ์

เทพใหญ่ปล้ำภานำรัก

นางสัทภินทุเงาะเงาะจง

นางเห็นรูปสุวรรณอยู่ชั้นใน

รูปเงาะสวมไว้ทนต์หลง

ใครใครไม่เห็นรูปทรง

พระเป็นทองหิ้งองค์ร่ายคา²

ในตอนต่อมาพระอินทร์ก็เข้ามามีบทบาทช่วยให้เจ้าเงาะถอดรูป และผู้คน ได้เห็นประจักษ์ถึงความงามและความสามารถของพระสังข์ นอกจากนั้นพระอินทร์ ยังช่วยเหลือให้หาวยศวิมดออกติดตามหานางจันท์ เทวีและพระสังข์จนกระทั่งได้พบกันอย่าง มีความสุข

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 114.

ในเรื่องไชยเชษฐา ตอนที่นางสุวิญชาถูกพระไชยเชษฐาจับไล่ออกจากเมือง พระอินทร์ก็เข้ามามีบทบาทช่วยย่นระยะทางให้นางสุวิญชากลับถึงเมืองของท้าวสังข์หลได้รวดเร็วขึ้น ในตอนที่ว่า

มาจะกล่าวบทไป	ถึงท้าวสหัส นัยนรังสรรค์
อาตมอันรอนเร้าคังไฟกัลป์	เร่งคิดอภัยกรรมเป็นพนัก
จึงเสด็จนิพนธ์ลงมา	เห็นนางสุวิญชามีศักดิ์
มาประสบพบองค์โอรสรัก	จะไปสู่สำนักพระบิดา
จำกูจะไ้หน้าไป	ถึงกรุงไกรสิงหลยกษา
อย่าให้นางทนทุกข์ทรมาน	เวทนาแก่องค์พระกุมาร ¹

ในเรื่องมณีพิชัย เมื่อตอนที่นางขอมพระกนิษฐกษัตริย์จันทรถันแกลงได้รับความเดือดร้อน พระอินทร์ก็ได้เข้ามาช่วยเหลือแปลงนางขอมพระกนิษฐให้เป็นพราหมณ์สอนเวทมนตร์ให้มณีพิชัยและให้พระขรรค์ไว้ดำหรับตัว แล้วนฤมิตกาลาครุฑให้นายอินทร์ไปใกล้เมืองคชปุชยา หาวีซีแก่แก่นางจันทรถันต่อไป

แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของ เทพยาคาที่เข้ามามีบทบาทช่วยเหลือตัวละครเมื่อถึงคราวคับขัน

4. เวทมนตร์คาถา

เวทมนตร์คาถาที่ปรากฏในบทละครนอก มีประเภทต่าง ๆ คือ

1. เวทมนตร์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสาว
2. เวทมนตร์ที่โอบล้อมกันภัย
3. เวทมนตร์ที่แสดงความสามารถ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 299.

1. เวทมนตร์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องธูสว

ในบทละครนอกมีปรากฏอยู่ 2 ชนิดคือ การทำเสน่ห์ และการใช้เวทมนต์ เพชร่าจวน เวทมนตร์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องธูสวานี้ได้กล่าวถึงอย่างละเอียดแล้วในบทที่ 2 หัวข้อสื่อความสัมพันธ์

2. เวทมนตร์ที่ใจปองกันภัย

ในบทละครนอกมีเวทมนตร์ที่ช่วยให้พ้นจากภัยอันตรายเพื่อช่วยเหลือตัวละครเอก เช่นในเรื่องมณีพิชัย ตอนที่นางยอพระกิดินติดตามพระมณีพิชัยมาเพื่อพิสูจน์ความจริง ก็ได้จำแลงตัวเป็นพรายอมให้การติดตามพระมณีพิชัยเป็นไปโดยสะดวก ในเรื่องการวิท้าวสันนุราชไม่สามารถเข้าใกล้ตัวนางจันทร์สุภาได้ เพราะอำนาจความวิเศษของสามีบันดาลให้ตัวนางร้อนเป็นไฟ ใครจับต้องไม่ได้ และพระคาร์วิจำแลงตัวเป็นตุ๊กตาติดตามไปต่อสู้กับท้าวสันนุราชเพื่อไม่ให้มีผู้ใดจำได้

สังเกตได้ว่าลักษณะที่กล่าวมานั้น เป็นไปเพื่อช่วยเหลือตัวละครให้พ้นจากอันตรายนั่นเอง

3. เวทมนตร์ที่แสดงความสามารถ

ในบทละครนอก ตัวละครเอกจะแสดงความสามารถด้วยวิธีรู้เวทมนตร์คาถา เป็นส่วนใหญ่ เวทมนตร์คาถาจะเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยแสดงความสามารถของตัวละคร เช่นในเรื่องสังข์ทอง พระสังข์เรียนรู้เวทมนตร์ข้อความหาจินคามาตร์จากนางพันธุรัต มีความสามารถในการเรียกเนื้อเรียกปลา ในเรื่องมณีพิชัย นางยอพระกิดินเรียนรู้เวทมนตร์คาถาไล่พิษงูกัด ในเรื่องไกรทอง ไกรทองเรียนรู้เวทมนตร์คาถาสู้รบเซ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า เวทมนตร์คาถาเป็นเรื่องสำคัญที่มีปรากฏอยู่มากในบทละครนอก

5. โหราศาสตร์

โหราศาสตร์ คือตำราว่าด้วยวิชาทางดาราศาสตร์เกี่ยวกับการพยากรณ์วิถีชีวิตของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับดวงดาว¹ โหรหรือผู้พยากรณ์นี้ อำนาจมากในบทยุคแรก นอก คำพยากรณ์ของโหรนี้ตามปกติในบทยุคแรกจะแม่นยำเสมอ นอกจากโหรผู้นั้นจะได้รับสินบนแล้วคง เจตนาจะขายให้ผิดไป เช่น ในเรื่องสังข์ทอง เมื่อนางจันท์เหว้และนางจันทาจะคลอดบุตรนั้น พ่ายศวิมลฉัน และโหรได้ทำนายดังนี้ว่า

จึงทูลทำนายทำนายตามสุบิน	ว่าพระปิ่นนางในฝ่ายขวา
จะทรงครรภ์พระราชบุตรา	บุญญาธิการมากมี
แต่จะพลัดพรากไปจากวัง	ภายหลังจึง จะคืนกรุงศรี
ดาราถือพระบุตรี	จะเกิดที่สวนมอญกวร
ฝันว่าพระทรงโศกา	จะไ้คุมดูภูเขาเกษมสวรรค์
พ่ายกามสุบินสิ้นกระบวณ	ถึถวนจงทราบขาทา ²

จะเห็นได้ว่า การทำนายฝันแม่นยำมาก แต่ต่อมาเมื่อโหรได้รับสินบนจากนางจันทา คำทำนายก็เปลี่ยนแปลงไป

เป็นกรรมตามพันกัลยา	แมนพระบุตราเป็นขุนขุขุ
จะเดิศเคื่องเฟื่องฟุ้งทั้งกรุงไกร	เคราะห์ร้ายกลายไปเสียสิ้นสุด
บ้านเมืองก็จะดมโถมทรุด	ม้วยมุดจิบหายวายปราน
แมนขับใจไปไกลบุรี	ธานีจะเย็นเกษมศานต์
อย่าไว้พระทัยได้เนิ่นนาน	เพลิงกาพระเขาเอาดารา ³

¹ อานนท์ อภาภิรม, สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แพร่พิทยา อินเทอร์เนชันแนล หจก., 2519), หน้า 55.

² พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม 6 เรื่อง, หน้า 4.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

คำทำนายนี้จะมีผลทวิวิถีชีวิตของตัวละครมาก ตัวละครจะปฏิบัติตามคำทำนายของโหราเสมอ นอกจากนั้นความเชื่อในเรื่องลักษณะนิคธรรมชาติจะมีบทบาทด้วย คำทำนายต้องประกอบด้วยความคิดปกติ เช่น นางจันทร์เทวีในเรื่องสังข์ทองครอกลูกเป็น หอยสังข์ นางสุวิมลชาในเรื่องไชยเชษฐาถูกใส่ร้ายว่าลอคลูกเป็นทอนสัก ลักษณะเช่นนี้ ถือว่าเป็นภาภักดี

ข. ความเชื่อตามประเพณีนิยม

ตารางวิเคราะห์ความเชื่อตามประเพณี

สังข์ทอง ไชยเชษฐ์ มณีพิชัย ไกรทอง คำวี

1. ความเชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรม					
2. ความเชื่อที่ว่าคนดีต้องเป็นผู้มีบุญวาชีการ					

1. ความเชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรม

ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมนี้ เป็นความเชื่อในทรงกำหนด ทลวย— กาลมา เชื่อว่าการกระทำของมนุษย์จะเป็นไปกรรมแห่งกรรมที่ เคยกระทำและสร้างสม มาทั้งในชาตินี้และชาติก่อน เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ประสบนั้นเกิดขึ้นเพราะการกระทำของตนเอง เป็นเครื่องส่งผลสะท้อนให้ได้รับความทุกข์หรือความสุข โดยยึดหลักง่าย ๆ คือ ถ้าใครทำกรรมดีก็จะได้ผลตอบแทนที่ดีมีความสุข ใครทำกรรมชั่วก็ได้รับผลร้ายมีความทุกข์ เป็นคติความเชื่อของคนไทยมาตั้งแต่ครั้งโบราณซึ่งจะเป็นปรากฏอยู่ทั่วไป ฉะนั้นในบทละครนอกนี้เมื่อยามที่ตัวละครต้องประสบเคราะห์กรรมก็มักจะรำพึงว่า "เป็นคราว

เคราะห์กรรมเก่าก่อน” นั้นหมายถึง เคยกระทำความชั่วไว้ในชาติก่อน และผลของความชั่วนั้นสะท้อนกลับมาให้ปรากฏในชาติปัจจุบัน

ตัวอย่างในบทละครนอก เช่น!

ในเรื่องสังข์ทอง เมื่อนางจันทร์เทวีถูกขับออกจากเมือง นางก็รำพันว่า
..... น้องคนมีกรรมจะชอลา ¹

ในเรื่องไชยเชษฐ์ เมื่อนางสุวิธยาถูกขับออกจากเมือง นางรำพันว่า
..... ขรอยกรรมเวรของน้องนี้ ²

และในตอนที่พระไชยเชษฐ์ขอคืนดีกับนางสุวิธยา พระไชยเชษฐ์กล่าวกับพระนารายณ์เบศรว่า

ซาหิหน้าบุญมาช่วยนำจัก	ขอให้ได้พบพิศตร่วมรักกัน
จงบอกแม่ว่าพอเฝ้าชอลา	ตายไปคอยหาอยู่เมืองสวรรค์
ถูกเคยเป็นกรรมมาตามทัน	จอมขวัญจำหน้าบิดาไว้ ³

ในเรื่องลาวี นางคันธมาลีโกรธพระลาวีเพราะเข้าใจผิดคิดว่าเป็นท้าวสันนุราชชุบตัวใหม่ ก็ตัดพ้อว่า

อกเอยฮับอายผู้ตายเสีย	ไม่อยู่ให้ผิวเมียเขาขมเหง
ไทน์ไหนไม่เป็นโงงเป็นเคง	เพราะกรรมของตัวเองจะโทษใคร ⁴

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 291.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 361.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 561.

ในเรื่องไกรทอง นางวิมาดาก็นึกถึงกรรมเหมือนกันว่า
พ่อเจ้าประคุณของเมียเอ๋ย กรรมสิ่งใดเคยมาชดให้
เจ้าพาเมียมาไม่ทันไร จะจำใจจำจากพรากกัน ¹.

ในเรื่องมณีพิชัย เมื่อพระมณีชัยถูกนางขอมระกลืนแกงให้คิดตามไปรับใช้
ก็รำพันว่า

โอ้ว่าเวรกรรมใดทำไว้ จำไปเป็นข้าเจ้าพราหมณ์ชื้อ ²

จะเห็นได้ว่า เรื่องของกฎแห่งกรรมนี้ปรากฏอยู่ในบทละครนอกทุกเรื่อง และ
กรรมในบทละครนอกนี้จะเป็นกรรมชั่วที่ทำให้ตัวละครต้องประสบความทุกข์ยากเป็นผล
กรรมที่ติดตามมา เมื่อตัวละครประสบกับความทุกข์ยากใด ๆ ก็จะมีโทษว่าเป็นเรื่องของ
เวรกรรมเสมอ แสดงความเชื่อในเรื่องนี้อย่างมาก

2. ความเชื่อที่ว่าคนดีจะดวงมีบุญญาธิการ

ความเชื่อในข้อนี้สนับสนุนคำกล่าวที่มักจะได้ยินบ่อย ๆ ว่า "คนดีตกน้ำ
ไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้" ตัวละครในบทละครนอกที่เป็นตัวละครเอกมีบุญญาธิการจะรอดพ้น
อันตรายทั้งปวง ไม่ว่าใครจะคิดร้ายใด ๆ ก็ไม่สามารถทำอันตรายได้ เช่น ในเรื่อง
สังข์ทอง พระสังข์เป็นผู้มีบุญญาธิการ แม้จะถูกจับดวงน้ำก็ไม่ได้รับอันตราย ในเรื่อง
ไชยเชษฐ เมื่อพระไชยเชษฐียิ่งศรถูกพระนารายณ์บีบเศียร สรก็กลายเป็นอาหาร ไม่ทำ
ร้ายพระนารายณ์บีบเศียร ในเรื่องคาวี แม้ว่าพระคาวีจะถูกเผาพระขรรค์ที่ซ่อนหัวใจ
เอาไว้ก็สามารถฟื้นคืนชีวิตได้ ทั้งนี้เพราะถือว่าเป็นเพราะบุญญาธิการที่มีอยู่ในตัวทำให้
มีผู้คอยช่วยเหลือให้พ้นจากอันตรายต่าง ๆ ได้เสมอ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 400.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 457.

ค่านิยมของสังคม

ค่านิยมของสังคม คือการพิจารณาถึงความนิยมของคนส่วนใหญ่ในสังคมนั้น ๆ ว่า สมาชิกของสังคมส่วนใหญ่นิยมใน "สิ่ง" หรืออยากจะทำปฏิบัติกันใน "สถานการณ์" นั้น ๆ อย่างไร "สิ่ง" หรือ "สถานการณ์" นั้น ๆ จะกลายเป็น "ค่านิยมของสังคม" ในสังคมนั้น¹

ค่านิยมของสังคมที่เด่นชัดในบทรอบนอกมีดังนี้

- ก. ค่านิยมในเรื่องของความกตัญญูและเคารพนบ
- ข. ค่านิยมที่มีต่อเพศชาย
- ค. ค่านิยมที่มีต่อเพศหญิง

ตารางวิเคราะห์ค่านิยมของสังคม

สังข์ทอง ไชยเชษฐ์ มณีพิชัย ไกรทอง คาวี

1. ค่านิยมในเรื่องของความกตัญญูและเคารพนบ					
2. ค่านิยมที่มีต่อเพศชาย					
3. ค่านิยมที่มีต่อเพศหญิง					

¹ อานนท์ อากาศิกรม, สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แพรวพิทยา คีปเตอร์เนชั่นแนล หจก., 2519), หน้า 21

ก. คำนิยามในเรื่องของความทุกข์และ เคารพบนอบ

ในบทละครนอกเน้นให้เห็นถึงความคิดเห็นประการหนึ่งของตัวละคร คือ จะต้อง เคารพบนอบและกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ผู้มีพระคุณในที่นี้คือ

1. ผู้ที่ให้กำเนิด
2. ผู้ที่อบรมเลี้ยงดู

จะเห็นได้ว่า ตัวละครจะกล่าวอ้างถึง เรื่องของความกตัญญูเสมอ โดยเฉพาะ ผู้ที่ให้กำเนิด เช่นในเรื่องสังข์ทอง พระสังข์ทองพบกับความลำบาก ต้องพลัดพรากจาก พระราชบิดา พลัดพรากจากที่อยู่อาศัยและต่อมาก็ต้องพลัดพรากจากพระราชมารดาด้วยความทุกข์ยากต่าง ๆ ที่ได้รับนี้มีเหตุมาจากคำสั่งของท้าวยศวิมล พระราชบิดา แ่ภายหลัง เมื่อใดกลับคืนเดี๋ยวนั้น พระสังข์ก็มีใจซุกเคืองหรือคิดแค้นแต่ประการใด ดังกล่าวไว้ว่า

เมื่อนั้น	พระสังข์จึงรณนี้ว่า
บนอบแล้วตอบวาจา	พระมารดาอย่าถวิลกินใจ
ซึ่งพระบิดุรงค์ให้ลงโทษ	วะผูกจิตคิดโกรธนั้นหาไม่
เป็นเพราะเกราะหกรรรมทำไว้	จึงจำให้พลัดพรากจากพระองค์
ถึงดวงหุดหัยนัยนา	ถ้าผ่านฟ้าทั้งสองต้องประสงค์
จะแหวะควักออกให้ตั้งใจจง	ด้วยคุณของพระองค์เป็นพันไป ¹

หรือนางรจนาก็เช่นกัน นางรจนากถูกท้าวสามนต์ขับไล่ออกจากเมืองต้องมาสร้างกระท่อม อยู่ปลายนาได้รับความลำบาก แ่ภายหลังก็กลับคืนดีกัน เมื่อครั้งที่ท้าวสามนต์และนาง มณฑาทอง เคื้อดร้อน เพราะพระอินทร์มาทำศึกตีพินบ้านเมือง นางรจนาก็เป็นผู้ที่อ่อนนวย โห้ให้พระสังข์ช่วยเหลือ เพราะถือว่า

ทุกข์ของมารดาเหมือนทุกข์ตัว ²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 259.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 194.

ในเรื่องไชยเชษฐ พระนารายณ์ก็เบ็ดเสร็จมาอยู่เมืองของท้าวสิงหล ก็เพราะพระไชยเชษฐพระราชบิดาขับไล่ นางสุวิญชาที่ทองเดือครวบ แต่ภายหลังพระนารายณ์ก็เบ็ดเสร็จก็เป็นสื่อความสัมพันธ์ให้พระไชยเชษฐและนางสุวิญชาคืนคืนกัน ทั้งนี้เพราะหลักความคิดในเรื่องของความกตัญญูเพราะเป็นผู้ให้กำเนิดนั่นเอง

นอกจากนั้นความคิดในเรื่องของความกตัญญูอีกลักษณะหนึ่งคือ ความกตัญญูต่อผู้ที่อบรมเลี้ยงดู เช่น พระสังข์กับนางพันธุรัตที่ว่า

โอ้อนิจามารดาเลี้ยง	เคยจนอมกล่อมเกลี้ยงรักใคร่
แสนสนิทศวาสตั้งดวงใจ	มิให้ลูกยาอนาทร
พระคุณล้าวจบดินแดน	ยังมีไต่ทดแทนพระคุณก่อน
วันนี้จะพลัดพรากจากจร	มารดรคอยอยู่จงดี ¹

นางพันธุรัตเป็นผู้ที่ช่วยเหลือเลี้ยงดูพระสังข์ช่วงระยะเวลาหนึ่งของชีวิต ถือว่าเป็นผู้ที่ต้องกตัญญูเช่นกัน

นางจันทเทวีเมื่อครั้งที่ถูกท้าวยสวิมลขับไล่ต้องมาอาศัยอยู่กับตายายในป่า นางจันทเทวีก็ได้ช่วยเหลือตายายในตอนที่อยู่ด้วยกันด้วยการหุงหาอาหาร หามน้ำ เป็นการช่วยผ่อนแรงตาและยาย ต่อมาเมื่อได้กลับไปครองเมือง นางจันทเทวีก็คิดทดแทนบุญคุณของตากับยาย ที่ว่า

แก่อมคุณยายตาทั้งสองคน	เมื่อขากจนได้มาอาศัย
บัดนี้ที่จะหาปลาโคล	จงโปรดให้แทนคุณยายกับตา ²

วิธีที่จะແငງความกตัญญูนั้นคือ การทดแทนบุญคุณด้วยการ เคารพขนบมอบให้ความรักและช่วยเหลือเลี้ยงดูเป็นการ ตอทดแทน เป็นคำนิยมของคนไทยประการหนึ่ง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 240.

ข. ค่านิยมที่มีต่อเพศชาย

ในบทละครนอกแดงให้เห็นว่า เพศชายเป็นฝ่ายที่มีอำนาจมากและสามารถออกคำสั่งให้ภรรยาต้องปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อโต้แย้ง ไม่ว่าคำสั่งนั้นจะถูกต้อง ยุติธรรม เหมาะสมหรือไม่เพียงไร เมื่อเป็นคำสั่งของสามีภรรยาจะต้องปฏิบัติตาม เพราะถืออำนาจสิทธิเด็ดขาดทั้งปวงจะอยู่ที่สามี เช่น ในเรื่องสังข์ทอง ท้าวศรีวิมลขับไล่นางจันท์ เทวีออกไปจากเมืองด้วยเหตุที่นางคลอดลูกเป็นหอยสังข์ ในเรื่องไชยเชษฐา พระไชยเชษฐาขับไล่นางยอพระกนิษฐาออกจากเมืองด้วยเหตุที่นางยอพระกนิษฐาใส่ร้ายว่าคลอดลูกเป็นทอนสัก ในเรื่องมณีพิชัย นางยอพระกนิษฐาขับออกจากเมืองเพราะถูกใส่ร้ายว่ากินแมว ในเรื่องคารวิ ท้าวสินธุราชออกประกาศหาผู้ที่ชอบตัวให้พระองค์หนุ่มขึ้นเพื่อให้นางจันท์คู่ครอง การกระทำทั้งหมดนี้ฝ่ายภรรยาจะเป็นฝ่ายที่ยอมรับสถานการณ์ต่าง ๆ และมิได้คำนึงว่าจะเป็นเรื่องที่ทำให้ตนเองเดือดร้อนและได้รับความยากลำบากเพียงไร และไม่ได้อึดใจว่าเป็นความผิดของฝ่ายชาย มักกล่าวโทษไปในทำนองของเวรกรรมมากกว่า แสดงให้เห็นถึงสิทธิและอำนาจของตัวละครฝ่ายชาย แม้จะไม่ใช่วรรณคดีของจักร ๆ วงศ์ ๆ เช่นเรื่องไกรทอง บทบาทของนางวิมาดาที่ว่า

“ดาบวิฆเนศวรหัวลงคำใบ้”¹

ก็แสดงลักษณะให้เห็นว่า ฝ่ายชายมีอำนาจเหนือกว่าฝ่ายหญิงอยู่มาก แสดงค่านิยมของไทยที่ถือว่า “สตรีเป็นช้างเท้าหลัง” สิทธิอำนาจทั้งหลายอยู่ที่ฝ่ายชายเป็นสำคัญ

ค. ค่านิยมที่มีต่อเพศหญิง

ในด้านค่านิยมที่มีต่อเพศหญิงนี้ ในบทละครนอกแดงความคิดเห็นใหม่ปรากฏว่า หญิงที่จะไม่ได้รับความนิยมนกย่องมีอยู่ 3 ประเภท คือ

1. หญิงโสด
2. หญิง ส่วย
3. หญิงมีสามีหลายคน

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 402.

สำหรับหญิงโสดนั้นจะมองไปในรูปที่ว่าจะถูกกลั่นแกล้งได้ง่าย เพราะชา
 ผู้คอยปกป้องคุ้มกัน เช่น ในเรื่องสังข์ทอง พระยานาคได้มีสารถึงนางพันธุรัตส่งพระสังข์
 มาให้ ในสารนั้นมีข้อความว่า

เป็นหญิงครองเมืองมณฑล เสรีไร้พลจะเคียดฉันท¹
 หรือตอนที่ท้าวสามนต์ให้ธิดาทิ้ง 7 เลือกลง และนางรจนามิขอใจใคร นางกล่าวว่า
 หูฉวยชาวเมืองที่ป่าวมา ลูกไม่เสนหาอาศัย
 ขออยู่ควยชนกชนนี ที่จะมีภัสคานันหาไม
 เบื้องหน้าถ้าตัวถูกชัวไป จงมาเสียอย่าไว้ชีวิต²

แสดงให้เห็นว่า การอยู่เป็นโสดไม่เป็นที่ยอมรับ เพราะชาผู้คอยปกป้อง
 คุ้มกันในกรณีของครองเมือง จะถือว่าไม่มีความสามารถเท่าฝ่ายชาย

สำหรับหญิงม่ายนั้น จะเป็นไปในรูปเดียวกันคือ จะถูกกลั่นแกล้งได้ง่าย
 เพราะชาผู้คอยปกป้องคุ้มกัน และหญิงม่ายนั้นถือว่าเคยมีสามีมาแล้วยอมเป็นที่รังเกียจ
 เคียดฉันทไม่เหมือนหญิงสาวบริสุทธิ์ เช่น ในเรื่องสังข์ทองตอนที่ท้าวสามนต์โกรธหกเซย
 ก็กล่าวว่า

นี้หากคิดนึกเตียวควยชิตา จะเป็นม่ายอายหน้าประชาชน
 บ่าวไพร่ไปควยก็พรอบเพรียง รอบแต่ลับเสียง เสียใจเป็น³

ในเรื่องไกรทอง ไกรทองกล่าวแก่นางวิมาลาว่า
 อันธรรมาศศรีมีผิว คอยยังชั่วกว่าเช่นที่เป็นม่าย
 ไม่มีคนชมเทงคะเนงร้าย ไปไหนไปง่ายสบายใจ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 107.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 165.

จงถอยหลังคิดดูอย่าจู๋
ยอมเร้นที่คิดนึกใจ

ตัวร่างอย่างนี้หาดีไม่
มูราณาว่าไฉฉวนความจริง¹

แสดงให้เห็นว่า การเป็นหญิงบ้ายจะถูกตีสอนินทาได้รับความอับอายและไปไหน
ก็จะถูกชมเชยโง่งาย

สำหรับหญิงที่มีสามีหลายคนนั้นจะเป็นที่รังเกียจ เช่นในเรื่องสังข์ทอง นาง
รจนารำที่เวา

ไม่ขออยู่หน้ากนทั้งหทัย มิให้ชายอื่นต้องเป็นสองตัว²

หรือในเรื่องไกรทอง เจ้าอนางตะเกาแก้วและนางตะเกาทองตะเลาะกับนาง
วิมาดา นางวิมาดาถูกประชดประชันคำว่าในเรื่องที่มีสามีมาก่อนแล้วอยู่มาก แม้แต่
ไกรทองก็ยังกล่าวว่า

เจ้าเอยเจ้าคารม	ปากคอพอสวมกับเป็นมาย
แสนรุกรคขอย่างขางอุบาย	ยักย้ายหลายทวนองว่องไว
มิเสียทีที่เป็นเมียชาลวัน	น้อยหรือนั้นบุญหนักศักดิ์ใหญ่
นำหัวตัวกายประเดี่ยวใจ	ไมทันไรหรือมาเป็นเช่นนี้ ³

แสดงให้เห็นว่า การมีสามีหลายคนไม่เป็นที่นิยมของสังคม

นอกจากนั้นฐานะของสตรีที่แต่งงานแล้วนั้นจะต้องเรียบร้อย แสดงความเคารพ
และปรนนิบัติสามีอย่างดีเสมอ ดังที่ปรากฏในบทละครนอกทุกเรื่อง

¹ เรื่อง เคียวกัน, หน้า 417.

² เรื่อง เคียวกัน, หน้า 139.

³ เรื่อง เคียวกัน, หน้า 378.

ข้อห้ามทางเพศ

เพื่อนมนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมหนึ่งก็จำเป็นที่จะต้องมีการจัดระเบียบให้บุคคลปฏิบัติไปในรูปแบบลักษณะเดียวกัน เพราะถ้ามนุษย์แต่ละคนสามารถปฏิบัติตามความพอใจของตน โดยไม่มีการควบคุมก็จะเป็นอันตรายต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม จึงต้องมีระเบียบบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) ที่สังคมวางไว้ เพื่อกำหนดแนวทางสำหรับบุคคลยึดถือและปฏิบัติซึ่งจะปรากฏในรูปแบบของวิถีชาวบ้าน (folkways) จารีต (mores) และกฎหมาย (Law) หรือในรูปของสมัยนิยม (fashion) ขนบธรรมเนียมประเพณีและมารยาทสังคม (etiquette)¹ สังคมจะเป็นระเบียบได้ก็เพราะบุคคลปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่กำหนด หากบุคคลใดปฏิบัติผิดไปก็จะได้รับโทษทางสังคม ซึ่งอาจจะลงโทษด้วยวิธีรุนแรง เช่น ทัณฑ์ขัง จำคุก หรือวิบัติการไม่รุนแรง เช่น ไม่ยกย่องนับถือหรือขู่มิรับนิทา เป็นต้น

ในเรื่องของครอบครัวและการสมรสก็เช่นกัน มนุษย์จะกำหนดกฎเกณฑ์ข้อบังคับหรือข้อห้ามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศแตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคม ตามปกติเมื่อมนุษย์ตกลงใจที่จะสมรสกัน ซึ่งหมายถึงการที่ชายและหญิงจะมีความสัมพันธ์ทางเพศในรูปแบบที่สังคมยอมรับ แต่ละสังคมจะมีกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนสำหรับคู่สมรสเพื่อความถูกต้อง เช่น ในบางสังคมการสมรสจะสมบูรณ์แบบจะต้องผ่านพิธีการทางศาสนาหรือการจดทะเบียนสมรส² ซึ่งเป็นการแสดงถึงความถูกต้องของการสมรส นอกจากนั้นยังมีกฎข้อห้ามในอีกลักษณะหนึ่งคือ การห้ามมีความสัมพันธ์ทางเพศโดยเฉพาะไม่เกี่ยวข้องกับการสมรส แม้ว่าการมีความสัมพันธ์ทางเพศอาจจะลงเอยด้วยการแต่งงานได้ก็ตาม ทั้งนี้เพื่อเป็นการ

¹ปราณี วิศิษฐ์, สังคมวิทยาเบื้องต้น (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2517), หน้า 20.

²สุพิศรา สุภาพ, สังคมวิทยา (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2516), หน้า 109.

แสดงความถูกต้องของลักษณะการมีความสัมพันธ์ทางเพศ ไม่ว่าจะแต่งงานกันหรือไม่¹
 เช่น ข้อห้ามความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างผู้ให้กำเนิดกับบุตรธิดา กล่าวคือ บิดากับบุตร
 สาว มารดากับบุตรชาย ข้อห้ามทางเพศนี้สังคมทุกสังคมถือเป็นเรื่องสำคัญมาก โดยเฉพาะ
 เป็นหลักที่ทำให้ระบบครอบครัวดำรงอยู่ได้ ข้อห้ามทางเพศนี้อาจกำหนดขอบเขต
 มาถึงความสัมพันธ์ทางสายเลือดโดยขึ้นอยู่กับแต่ละวัฒนธรรมที่จะอนุญาตให้สายเลือดนั้น
 โกลีซิดหรือห่างกันแค่ไหน เช่น ในยุโรปมักจะกำหนดให้สมาชิกราชตระกูลสมรสกับกันใน
 ราชตระกูลเดียวกันเพื่อการรักษาสถาบันทางเดิมให้คงที่ไว้ (Status quo) ถ้าไม่ปฏิบัติ
 ตามก็จะถูกมองโทษ เช่น ศักดิ์สิทธิ์จากราชบัลลังก์ ถูกสมาชิกราชวงศ์ด้วยกันรังเกียจ
 เดียดฉันท์ บางสังคม เช่น สังคมจีนกำหนดมิให้หญิงชายที่ไซแซ่เดียวกันสมรสกันโดย
 เด็ดขาด เพราะถือว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ในสังคม
 มนุษย์ก็ยังมีมนุษย์อีกจำนวนไม่น้อยที่จะเมิดข้อห้ามทางเพศ²

ในสังคมไทยก็เช่นกัน กฎข้อห้ามทางเพศมีกำหนดอยู่ ดังเช่นที่ปรากฏในกฎหมาย
 ตรา 3 ดังว่า

35 มาตราหนึ่ง หลานทำชู้ด้วยเมียลงตาป้อวอาน่าฟี่ตนเอง มันผู้มีกตัวเกรง
 มันมีอายแก่ชายนั่งนั้น ในเอามันคนรายจำใส่ ^{ชู้} เอามาฝึกศึกษาทั้ง
 ชาย เอาเชือกหนึ่งผูกคอ เอาของสี่ตะเวนวิสัยกลาด แล้วเอาขึ้นหาหาง
 ยิงควายลูกสี่โคดู แลให้ตีควายดูควนหนึ่งละ 50 ²⁵ ที่ แล้วให้ทำเพลอยเสียนอก
 เมือง อยางใหญ่เยี่ยงกัน ถ้าจะไถลูกสันโคดมี่ใหญ่ เลมละ 30000 . . .

. . . 36 มาตราหนึ่ง พ่อแม่ออกพี่น้องยุานหลานตาหลานลุงนาหลานทำชู้กันไซให้
 ทำเพลอยผู้นั้นเสียในชะเจ ไทเจาพ่อแม่พี่น้องพลีเมืองทั้ง 4 ประตุ โกล 8 ตัว
 ไทพระสงฆพรหมณาจารย์สุวคมนตรีทำพิธีการระงับอุบายจันไร นำ ^{น้ำ} ฝน
 จึงจะตกเป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลาย ฝ่ายพ่อแม่พี่น้องรู้ว่าลูกหลานทำมีช้อมมีโค

¹Robin Fox, Kinship and Marriage (Great Britain A Pelliean
 Original C. Nicholls & Company Ltd., 1967), p. 55.

²ปราณี จิตวิวัฒนา, สังคมวิทยาเบื้องต้น (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
 2517), หน้า 74.

ว่ากล่าว ท่านว่าเดิมคิให้ลงโทษโดยโทษานุโทษ¹

ลักษณะที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ไม่ยอมรับการมีความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างพี่น้องร่วมสืบสายโลหิตหรือเครือญาติเดียวกัน และถือว่า การมีความสัมพันธ์ทางเพศในลักษณะนี้เป็นอุบายชั่วร้าย ต้องให้พระสงฆ์สามเณรทำพิธีต่าง ๆ

นอกจากนั้นยังมีปรากฏในอีกมาตราหนึ่งว่า

7 มาตราหนึ่ง ~~หญิงใดทำชู้นอกใจตัว มันเอาชายผู้นั้นมารวมประเวณีในวันเดียวกัน 2 คนขึ้นไป ท่านว่าเป็นหญิงแพศยา มีให้ปรับไหมชายผู้นั้นเสีย ให้เอาปูนเขียนหน้าหญิงรายนั้นเป็นคาราวง รอยคอกจะมาเป็นมาโดยใส่ คูล แล้วเอาขึ้นขาทหางฉวางโดยพระราชกฤษฎีกา ส่วนชายนั้นให้จำคุก 1 เดือน 15 วัน ขาทหางฉวาง 3 วัน แล้วให้ทวน หญิง ชาย โดยสกันมิสกัน²~~

ข้อความข้างต้นนี้แสดงว่า สังคมไทยไม่ยินยอมให้หญิงใดที่มีสามีแล้วไปมีความสัมพันธ์ทางเพศกับชายอื่นในลักษณะที่เรียกว่าเป็นชู้กัน และถือว่าหญิงที่มีชู้มารวมประเวณีในวันเดียวกัน 2 คนขึ้นไปเป็นหญิงแพศยา³ จะต้องได้รับโทษ

สังคมไทยในบทธะครนอกไม่ได้กล่าวถึงเรื่องข้อห้ามทางเพศไว้ชัดเจน เพราะจุดมุ่งหมายสำคัญของบทธะครไม่ได้อยู่ที่เรื่องนี้ แต่อาศัยจากถ้อยคำกล่าวของตัวละคร

¹ กรมศิลปากร, กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 2 (องค์การกำกับดูแล, 2505), หน้า 222-223.

² กรมศิลปากร, กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 2, หน้า 210-211

³ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 อธิบายความหมายของคำว่า "แพศยา" ไว้ว่า "หญิงผู้หาเงินในทางร่วมประเวณี หญิงผู้มักมากในกามคุณ"

และสิ่งประเพณีในพระกรที่กล่าวมาถึงถึงเรื่องนั้น ทั้งเคยใ้ว่าตัวละครในท
ละครนอกไม่มีความสัมพันธ์ทางเพศกับเทวีธิดาและพี่น้องร่วมสายโลหิต และตัวละคร
ฝ่ายหญิงก็จะไม่มีความสัมพันธ์ทางเพศในลักษณะที่เรียกว่าเป็นชู้กัน นอกจากนั้นยังปรากฏ
ว่าไม่นิยมความสัมพันธ์ทางเพศในลักษณะต่างๆดังต่อไปนี้ด้วย กล่าวคือ

1. ไม่นิยมสมรสกับผู้ที่ศักดิ์สูงกว่าตน โดยเฉพาะผู้ที่จะได้เป็นภรรยา

ดังเคยใ้ว่าตัวละครทั้งฝ่ายชายและหญิงที่จะได้มีโอกาสครอบครองเบ้องจะคงสมรสกับ
ผู้ที่มียศศักดิ์เท่าเทียมกับเสมอ ในเรื่องสังข์ทองและมณีวิชัย แนนางนางจรณาและพระมณีวิชัย
จะรู้สึกว่าได้สมรสกับผู้ที่ศักดิ์สูงกว่า แต่ในภายหลังพระสังข์และนางยอพระภคินีก็ต้อง
สามารถพิสูจน์ให้เห็นว่ายศศักดิ์เสมอกัน และจะเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นก็ในตอนที่สามารถ
พิสูจน์ให้เห็นแล้ว

2. ตั้งแต่นิยมละครนอกถือว่า การมีความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างคน

กับตัวอาจเกิดขึ้นได้ในลักษณะที่ว่า เมื่อส่วนั้นกายร่างเป็นมนุษย์ เช่น ในเรื่องไกรทอง
นางตะเพทองของลูกสาวพระสุทนต์เป็นภรรยาเองพระเชษฐาวัน และไกรทองได้ภรรยาที่
นางวิมาดาที่เป็นพระเชษฐา แต่ได้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ทางเพศกันนี้ ทั้งชาลวันและ
นางวิมาดาถูกนายร่างเป็นมนุษย์ เพราะอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของน้ำที่อาศัษย์อยู่ อีกอย่างหนึ่ง
แยกต่างจากวรรณคดีไทยเรื่องอื่นๆบางเรื่อง เช่น ในเรื่องพระอภัยมณี พระอภัยมณี
ภรรยาเป็นนางเงือกและนางผีเสื้อสมุทร หรือความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างตัวต่างชนิดกัน
เช่น ในเรื่องรามเกียรติ์ หนุมานได้กับนางสุวรรณมาลี ก็เป็นสัตว์และนางถึงกับปลา,
ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างคนกับสัตว์และสัตว์กับสัตว์ต่างชนิดกัน โดยไม่มีกฎแบ่ง
แยะเป็นเกณฑ์

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ทางเพศในลักษณะนี้ถือว่าเป็นเรื่อง เลียน เลียน
ตาม เช่น ในเรื่องไกรทอง ไกรทองกล่าววราซึ่งตอนหนึ่งว่า

ตัวกูหลงอยู่ด้วยกุญธา จะเสียมเสียวิวาเร่เร่ร้าง¹

¹ เรื่องเงี้ยวแก้ว, หน้า 376

แสดงว่า การมีความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างคนและสัตว์ในสังคมบทละครนอก แม้จะไม่ถือว่าเป็นคฤภคิ แต่ก็ไม่นิยมและถือว่าจะทำให้เสื่อมเสียวิชาอาคมที่เล่าเรียนมา

3. สังคมในบทละครนอกไปนิยมลักษณะที่ว่าพี่และน้องร่วมสายโลหิตเดียวกัน มีสามีคนเดียวกัน ดังปรากฏอยู่ในเรื่องไกรทองที่ว่า นางตะเกาทองและนางตะเกาแก้ว ได้สามีคนเดียวกันคือไกรทอง ก็ถูกนางวิมาดาถอนขอว่า

ถึงกูเป็นชาติกุมภีไรซ์ ก็ไม่โฉดไร้เหมือนมิ่งนี้
อ้อมนุษย์อุบาทว์ชาติชั่ว พี่น้องร่วมตัวน่าบัดสี¹

คำกล่าวที่ว่า "พี่น้องร่วมตัวน่าบัดสี" แสดงให้เห็นความคิดที่ว่า การที่พี่น้องร่วมสายโลหิตเดียวกันมีสามีคนเดียวกันนี้ไม่เป็นที่นิยมนั้นไม่เฉพาะแต่ในสังคมบทละครนอก เท่านั้น แต่สังคมทั่ว ๆ ไปก็ไม่นิยมเช่นกัน ดังเช่นที่ Robin Fox ได้อธิบายเหตุผลไว้ในหนังสือ Kinship and Marriage² ว่า การที่พี่น้องมีสามีคนเดียวกันจะมีผลให้เกิดความยุ่งยากขึ้นในการลำดับฐานะของญาติภายในครอบครัว

4. สังคมในบทละครนอกนิยมให้ฝ่ายชายมีภรรยาหลายคน ถือว่าเป็นความสามารถอย่างหนึ่ง ถ้าได้ชื่อว่าเป็นคนเจ้าชู้ก็จะมีผู้ยกย่องสรรเสริญ เช่นในบทละครนอกเรื่องไกรทองตอนหนึ่ง ไกรทองกล่าวว่า

มูรธาหน้าว่าไว้กระไรน้อง ชายมีเมียสองนั้นต้องห้าม
มักเกิดकुสียุกคุกลาม จึงหาให้เป็นสามตามตำรา³

ข้อความตอนนี้ตรงกับคำกล่าวสมัยโบราณที่เคยได้ยินกันบ่อย ๆ ว่า "เมียสองต้องห้าม เปียสามตามตำรา" หมายถึงลักษณะที่ว่าผู้ชายไทยในสมัยก่อนมักมีภรรยา

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 395.

² Robin Fox, Kinship and Marriage (Great Britain A Pellican Original C, Nicholls & Company Ltd., 1967).

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 391.

หลายคน ถ้าหากว่ามีสองคนแล้วมักจะเกิดเรื่องหึงหวงกันระหว่างภรรยาทั้งสองคนนั้นเสมอ จึงถือว่าไม่ควรจะมีภรรยาสองคน ถ้าจะมีภรรยาแล้วควรจะมีภรรยาสามคนเสียเลย

นอกจากนี้ข้อความที่ไกรทองกล่าววา
ในหนังสือชื่อเราว่าเจ้าชู้ จะมีผู้สรร เสริบผู้ไป ¹

ในบทละครนอกเรื่องอื่น ๆ ฝ่ายชายโดยเฉพาะผู้มีอำนาจมากคือกษัตริย์ก็นิยมมีภรรยาหลายคนเช่นกัน

สรุปได้ว่า ถ้าข้อห้ามใดเป็นข้อห้ามที่รุนแรงเกี่ยวกับการมีความสัมพันธ์ทางเพศและจะทำให้เกิดความเสียหายร้ายแรงก็จะมีมีการนำมากล่าวถึงในบทละครนอก คือทุกคนในสังคมยอมรับว่าเป็นเรื่องเลวร้าย แต่ถ้าเป็นข้อห้ามชนิดที่เป็นการทำหิไม่รุนแรงอาจจะมีและมักจะมีปรากฏ เช่น การแต่งงานกับคนที่ต่ำกว่า ฝันองได้สามีคนเดียวกันหรือการมีภรรยาหลายคน เพราะเป็นเรื่องที่ต่างออกไปจากศีลธรรมศา ทำให้ต้น ต้นสนุกสนาน แต่ไม่เลวร้ายหรือน่ารังเกียจ

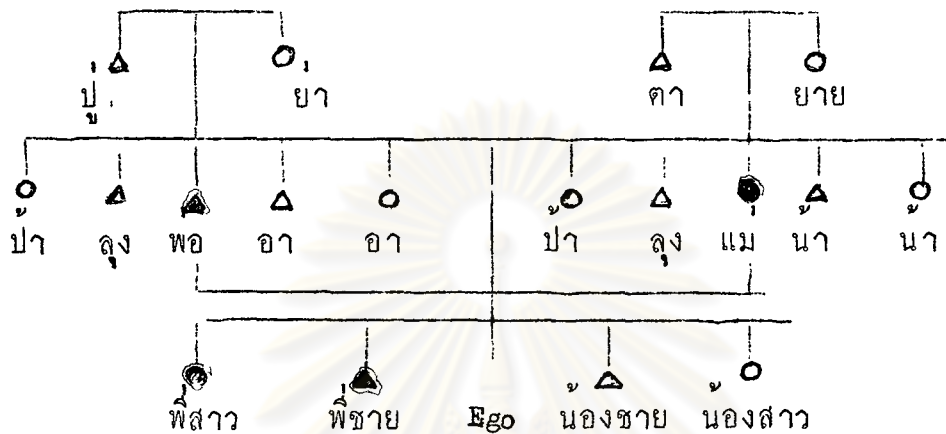
อิทธิพลของ เครือญาติ

ด้วยเหตุที่ครอบครัวในบทละครนอกเป็นครอบครัวที่ให้ความสำคัญแก่ญาติทั้งฝ่ายชายและหญิงเท่าเทียมกัน และพ่อแม่ของทั้งฝ่ายชายและหญิงมีบทบาทสำคัญต่อการเลือกคู่ครองของบุตร ฉะนั้นญาติพี่น้องของตัวละครทั้งสองฝ่ายจึงมีส่วนสำคัญในการให้ความช่วยเหลือหรือทำลายชีวิตสมรสได้

ก่อนอื่นจะเห็นได้ว่า ในสังคมไทยจะปรากฏโครงสร้างของลำดับญาติดังต่อไปนี้

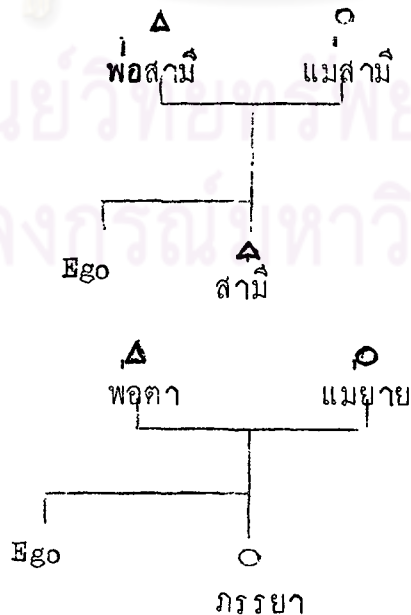
¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 375.

ลักษณะโครงสร้างของลำดับญาติใกล้ชิด

หมายเหตุ ○ - เพศหญิง
 ▲ - เพศชาย

ลำดับญาติดังกล่าวนี้ ผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับชีวิตสมรสในทะเลคนอก จะมีปรากฏเฉพาะที่เขียนด้วยสี่แฉงเท่านั้น คือ พ่อ, แม่ และพี่ จะมีอิทธิพลในการช่วยเหลือคุ้มครองที่เหมาะสม และเมื่อคู่สมรสแต่งงานกันเรียบร้อยแล้ว พ่อแม่ของอีกฝ่ายหนึ่งจะเข้ามาามีอิทธิพลต่อตัวละครด้วยเช่นกัน ในลักษณะดังต่อไปนี้

กล่าวอย่างละเอียดดังต่อไปนี้

ในเรื่องสังข์ของตัวละครที่มีบทบาทต่อคู่สมรสมีดังต่อไปนี้ คือ

1. ท้าวสามนต์และนางมณฑา ท้าวสามนต์และนางมณฑามี**คัมภีร์**ประสงค์จะจัดงานวิวาห์ให้พระชิตาหัง 7 องค์ และต้องการให้พระชิตามีสิทธิในการเลือกคู่ครองของตนเอง ในที่สุด นางรจนาศิตาองค์สุดท้าย เลือกคู่ครองเป็นเจ้าเงาะ ท้าวสามนต์และนางมณฑาไม่**พอใจ** เพราะเห็นว่าไม่คู่ควรกัน จึงขับไล่ให้ไปสร้างกระท่อมอยู่ปลายนา ต้องได้รับความลำบากต่าง ๆ ภายหลัง เจ้าเงาะสามารถแสดงความสามารถให้เป็นที่ประจักษ์ ทั้งยังถอดรูปเงาะออกเห็นรูปร่างที่แท้จริงข้างใน ท้าวสามนต์และนางมณฑาจึงได้ยอมรับ และมอบบ้านเมืองให้ครอบครอง

2. พระชิตาหัง 6 ของท้าวสามนต์และนางมณฑา เมื่อครั้งที่ท้าวสามนต์และนางมณฑาจัดพิธีให้พระชิตาได้เลือกคู่ครองนั้น พระชิตาหัง 6 องค์เลือกคู่ครองที่เหมาะสมกับตน โดยพิจารณาจาก รูปสมบัติ ฐานะ ยศศักดิ์ เป็นสำคัญ เมื่อนางรจนาศิตาองค์สุดท้ายเลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครอง บรรดาพี่ ๆ ทั้ง 6 องค์ต่างก็ไม่**พอใจ** เพราะถือว่า "ให้พี่สาวชาวแสนดอยขุนวาย อภัยสอดอวยขายหน้าตา"¹ นอกจากนั้นยังได้ประณามประชดต่าง ๆ เพราะเห็นว่าไม่คู่ควรกัน

3. ท้ายยศวิมลและนางจันท์เทวี เมื่อท้าวยศวิมลและนางจันท์เทวีพบหน้ากัน และทำความเข้าใจกันได้เรียบร้อย ได้ออกติดตามพระโอรสจนพบว่า พระสังข์ได้ครองเมืองสามนต์อยู่ จึงได้นำพระสังข์และนางรจนากลับบ้านเมืองไปครอบครองเมืองของท้าวยศวิมลต่อไป

ในเรื่องไชยเชษฐ กวีละครที่มีบทบาทต่อคู่สมรสมีดังต่อไปนี้ คือ

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 117.

1. ท้าวสิงหนท ท้าวสิงหนทเป็นบิดาเลี้ยงของนางสุวิงษา เมื่อนางสุวิงษา ถูกพระไชยเชษฐาขับไล่ออกจากเมือง นางเดินทางกลับมาอยู่เมืองของท้าวสิงหนท ท้าวสิงหนทโกรธพระไชยเชษฐาจะไม่ยอมให้นางสุวิงษากลับไปคืนดี แต่ในภายหลังพระนารายณ์ธิเบทร์ โอรสพระไชยเชษฐาและนางสุวิงษา เป็นผู้ช่วยเหลือจนได้คืนดีกัน

ในเรื่องมณีพิชัย ตัวละครที่มีบทบาทต่อคู่สมรสมีดังต่อไปนี้ คือ

1. นางจันทร์ นางจันทร์เป็นพระราชมารดาของพระมณีพิชัย นางไม่พอใจที่พระมณีพิชัยได้นางยอพระกลิ่นเป็นนมเหสี จึงหาอุบายใส่ร้ายนางยอพระกลิ่น จนนางยอพระกลิ่นถูกขับไล่ออกจากบ้านเมือง

2. ท้าวพิชัยนุราช ท้าวพิชัยนุราชเป็นพระราชบิดาของพระมณีพิชัย เป็นผู้เข้าข้างนางยอพระกลิ่น เมื่อทราบความจริงว่า นางยอพระกลิ่นไม่ได้ทำผิดอย่างที่ถูกลใส่ร้าย เป็นผู้มีความยุติธรรมใจเข้าข้างนางจันทร์

3. พระอินทร์ พระอินทร์เป็นพระราชบิดาของนางยอพระกลิ่น เมื่อพระอินทร์ทราบว่า นางยอพระกลิ่นถูกลใส่ร้าย ก็ได้ลงมาแปลงนางยอพระกลิ่นให้เป็นพรานหมันสอนเวทมนตร์ให้มีฤทธิ์และให้พระขรรค์ไว้สำหรับตัว

ในเรื่องไกรทอง ตัวละครที่มีบทบาทต่อคู่สมรสมีดังนี้

1. เศรษฐีเมืองพิจักร เศรษฐีเป็นบิดาของนางตะเภาแก้วและนางตะเภาทอง ต่อมานางตะเภาทองถูกจระเข้คาบไป เศรษฐีจึงได้ประกาศว่า ใครจับจระเข้ชาลวันได้ จะยกนางตะเภาแก้วให้เป็นภรรยา และแบ่งทรัพย์สินสมบัติให้ควยครึ่งหนึ่ง ต่อมาไกรทองสามารถฆ่าจระเข้ชาลวันได้ เศรษฐีจึงยกทั้งสองตะเภาแก้ว และนางตะเภาทองให้ไกรทองเป็นภรรยา

ในเรื่องควาญ ตัวละครที่มีบทบาทต่อคู่สมรสมีดังนี้

1. พระหลวิชัย พระหลวิชัยเดิมเป็นลูกเสื่อ เป็นเพื่อนเล่นกับพระคาร์วี ซึ่งเป็นลูกโค ภายหลังถูกปีศาจเหวี่ยงซุ่มให้ เป็นมนุษย์เป็นพี่น้องกัน เมื่อพระคาร์วีถูกยายเฒ่าที่ศประสาทำอุบายจนสามารถพาพระคาร์วีไคนั้น พระหลวิชัยได้เดินทางมาช่วยเหลือจน แก่แก่จนได้สำเร็จ

จะเห็นได้ว่า ตัวละครที่มีบทบาทต่อกุศมรสนั้น จะเป็นพ่อแม่ของตัวละครโดยตรง หรือพ่อแม่ของกุศมรสเป็นส่วนใหญ่ และในกรณีที่มีตัวละครที่มีพี่จะมีบทบาทของพี่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แต่ไม่ปรากฏอิทธิพลของญาติลำดับชั้นอื่น เช่น ลุง, ป้า, น้า, อา, ปู่, ย่า, ตา, ยาย เป็นต้น

นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่า ญาติที่เข้ามามีบทบาทต่อกุศมรสนี้จะมีส่วนช่วยกุศมรสในลักษณะต่างกัน คือ

ก. ญาติที่ต้องการจะให้กุศมรสเลิกจากกันคือ

1. ท้าวสามนต์และนางมณฑา
2. พระธิดาทัง 6 ของท้าวสามนต์และนางมณฑา
3. ทาตาสีงหล
4. นางจันทร

ข. ญาติที่ต้องการจะให้กุศมรสได้ครองชีวิตรวมกันคือ

1. ท้าวยทวิบูลและนางจันท์เขวี
2. ท้าวพิชัยนุราช
3. พระอินทร์
4. เศรษฐีเมืองพิจิตร
5. พระหลวิชัย

ญาติที่ต้องการให้กุศมรสเลิกจากกันนั้น เป็นเพราะเห็นว่ากุศมรสนั้นไม่คู่ควรกัน เพราะมีคุณสมบัติไม่เหมาะสม และตัวละครมีเจตนาจะให้ญาติทางฝ่ายตนได้คู่

ครองที่เหมาะสม เช่น ในกรณีของพระสังข์ ท้าวสามนต์และนางมณฑาและพระธิดาทั้ง 6 ไม่พอพระทัย เพราะพระสังข์ในรูปของเจ้าเงาะนั้น ซาดทั้งรูปสมบัติ คุณสมบัติ และทรัพย์สินสมบัติ ในขณะที่คู่ครองคือ นางรจนา เป็นพระธิดาของกษัตริย์ ในกรณีของนางยอพระกลินเช่นกัน นางยอพระกลินในระยะแรกถือว่า ไม่มีสกุลรุนชาติ เพราะพระมณีพิชัยพบนางยอพระกลินอยู่ในบ่ล่องไม้ไผ่ในป่าและได้นำมาอยู่ในเมือง ประกอบกับนางจันทร์ พระราชมารดาของพระมณีพิชัยต้องการให้พระมณีพิชัยได้กับลูกสาวพระเจ้ากรุงจีน เพราะมียศศักดิ์และฐานะเสมอกัน แต่เมื่อได้ทราบความจริง ทั้งพระสังข์ และนางยอพระกลิน สามารถพิสูจน์ตัวให้เห็นความสามารถและแสดงคุณสมบัติในซัดที่ซาดไปได้ ประจักษ์ไฉนแล้วก็เป็นที่ยอมรับและญาติของฝ่ายคู่สมรสก็เต็มใจยกย่อง ส่วนในกรณีท้าวสิงหนัน ท้าวสิงหนันไม่อยากให้นางสุวิญชากลับไปคืนดีกับพระไชยเชษฐา ก็ด้วยความโกรธที่พระไชยเชษฐาขับไล่นางสุวิญชาออกจากบ้านเมือง ทำให้นางต้องได้รับความลำบาก แต่เมื่อพระไชยเชษฐาคิดความมางอขอคืนดี และพระนารายณ์ธิเบศร์ขูจากหว่านล้อม ท้าวสิงหนันก็ใจอ่อนยอมให้คืนดีกัน เพราะหวังจะเห็นนางสุวิญชามีความสุข ส่วนท้าวยศวิมลและนางจันท์เหวี่ ท้าวพิชัยนุราช พระอินทร์ เศรษฐีเมืองพิจิตรบิดาของนางตะเภาแก้วและนางตะเภาทอง และพระหลวิชัยนั้น มีความต้องการที่จะให้คู่สมรสได้มีชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข หากเกิดกรณีที่ทำให้ต้องเข้าใจผิดกัน หรือกองพลัดพรากจากกันญาติเหล่าก็เจะเข้ามามีส่วนช่วยให้คู่สมรสได้ครองชีวิตร่วมกันดังเดิม

สรุปได้ว่า อิทธิพลของญาติที่มีต่อคู่สมรสในบทละครนอกนั้น จะเป็นญาติที่ใกล้ชิดคือ พ่อ แม่ ของทั้งสองฝ่ายและพี่ และแม้ว่าบางรายจะมีอิทธิพลทำให้คู่สมรสต้องได้รับความลำบาก แต่ญาติจะมีเจตนาดี มีความต้องการจะให้คู่สมรสได้ครองครองที่เหมาะสมกัน และเมื่อเห็นว่าคู่สมรสนั้นมีคุณสมบัติเหมาะสมแล้ว ก็ยินดียกย่องไม่รังเกียจ

อิทธิพลจากวรรณคดีต่างประเทศ

อิทธิพลจากวรรณคดีต่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและการ

สมรสและมีปรากฏในบทละครนอก มีดังต่อไปนี้

- ก. บทบาทของพระอินทร์
- ข. การแต่งงานบางลักษณะ
- ค. การเดินทางไปพบคู่ครองในป่า
- ก. บทบาทของพระอินทร์

พระอินทร์มีปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เพราะประเทศไทยได้รับวัฒนธรรมและอารยธรรมจากอินเดียมาแต่โบราณ ศาสนาพราหมณ์ก็มีอิทธิพลต่อคนไทยมาช้านาน และต่อมาเราก็รับเอาพุทธศาสนามาเป็นศาสนาประจำชาติ ความเชื่อเรื่องพระอินทร์ตามวรรณคดีสันสกฤตของศาสนาพราหมณ์ และวรรณคดีป่าคีของศาสนาพุทธ จึงมีมาในไทยตั้งแต่โบราณ ในฉากบทบาทของพระอินทร์จะแทรกอยู่ในฐานะผู้คอยช่วยเหลือคนดีที่ตกทุกข์ได้ยาก เช่น เรื่องพระสุพรรณเคียว¹ ในบทละครนอกบทบาทของพระอินทร์ก็จะปรากฏในลักษณะเดียวกัน

ในบทละครนอกมีปรากฏเรื่องบทบาทของพระอินทร์อยู่ 3 เรื่อง ก็คือ สังข์ทอง ไชยเชษฐ และมณีพิชัย

ในเรื่องสังข์ทอง พระอินทร์เสด็จลงมาช่วยครอบครัวของพระสังข์และนางรจนาที่ตกกระถ้ำดำบากอยู่ที่กระท่อมปลายนา ความช่วยเหลือของพระอินทร์เป็นเหตุให้พระสังข์ถอดรูปเงาะออก ทำให้พระสังข์ได้มีโอกาสครองเมือง แล้วพระอินทร์ยังบังคับให้ท้าวขวิมลอกลอกติดตามหามเหสี คือ นางจันทเทวี และได้พากันติดตามจนพบกับพระสังข์ในที่สุด

¹อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก แปก สนิธิรักษ์, เล่าเรื่องนิทานชาดก ชุดที่ 1-2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2516).

ในเรื่องไชยเชษฐา เมื่อครั้งนางสุวัญชาถูกไล่ร้าย และพระไชยเชษฐาขับออก
จากเมือง พระอินทร์ได้โปรดให้พระวิษณุกรรมลงมาพานางสุวัญชา พร้อมโอรสและ
นางแมวกลับไปเมืองสิงหล

จะเห็นได้ว่า พระอินทร์ทำหน้าที่ช่วยเหลือคนคืออย่างพระสังข์ และนางสุวัญชา
ที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก ให้ไต่พ้นจากความทุกข์ ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นอำนาจของ
พระอินทร์ที่มีอิทธิพลเหนือมนุษย์ และสามารถบันดาลให้ความช่วยเหลือมนุษย์ได้

ลักษณะเช่นที่กล่าวมานี้ เกื้อพันธุ นาคบุปผา กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง
พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต บาลีและวรรณคดีไทย¹ ว่า บทบาทของพระอินทร์ที่
แทรกอยู่ในฐานะผู้คอยช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยากนั้น แสดงอิทธิพลของพระอินทร์ใน
วรรณคดีบาลีมากกว่าพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต เพราะพระอินทร์ในวรรณคดี
สันสกฤตจะช่วยเหลือผู้ใดก็ต่อเมื่อได้รับการสวดคือนวอนและบวงสรวงเสียก่อน

ส่วนในเรื่องมณีพิชัยนั้น บทบาทของพระอินทร์แตกต่างจากเรื่องอื่น ๆ กล่าว
คือ ในตอนต้นเรื่อง ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงนำมาเป็นบท
พระราชนิพนธ์กล่าวว่า พระอินทร์ได้นำเกศินี ราชธิดาของท้าววราภรณ เป็นมเหสี
และพาไปอยู่เมืองสุวรรณภูมิ ค่อมานางมีครรภ์ พระอินทร์นี้กราบจึงว่า นางเป็นมนุษย์
คลอดลูกผิดกับเทวดา ถ้าให้คลอดบนสวรรค์จะเป็นอันตราย จึงพานางมายังมนุษย์โลก
เมื่อนางคลอดลูกเสร็จ พระอินทร์น้อมมือทูลขอโทษให้ลูก แล้วพาไปไว้ในปล่องไม้ไผ่
สีสุกคำหนึ่ง และสาปไว้ว่า ถ้าผู้ใดมิใช่บุตรของนางยกพระกลิ่น ถึงจะมาพบ
และตัดลำไม้นั้นก็อย่าให้ตัดได้ ต่อใครมีบุญญาธิการสมควรจะเป็นบุตรของนางจึงให้

¹ เกื้อพันธุ นาคบุปผา, "พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต บาลี และวรรณคดี
ไทย" (วิทยานิพนธ์ปริชามหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 360.

พบ และได้นำไป ครั้นแล้วพระอินทร์ก็พานางเกศินีกลับไปอยู่สวรรค์อย่างเดิม

เรื่องนางเกศินีนี้ต่างจากความเชื่อในวรรณคดีมาดีและสันสกฤต ซึ่งไม่ปรากฏว่า พระอินทร์รับนางมนุษย์ขึ้นไปอยู่ในสวรรค์ในฐานะชายา นอกจากนี้พระอินทร์ก็มีธิดาเป็นมนุษย์ และทั้ง ๆ ที่ทรงนำชายาไปอยู่ในสวรรค์ แต่ธิดาผู้เป็นมนุษย์กลับไม่มีโอกาสขึ้นไปอยู่ในสวรรค์ เรื่องที่พระอินทร์นำธิดามาตั้งไว้ในเมืองมนุษย์เช่นนี้ ก็ไม่ปรากฏในวรรณคดีมาดี และสันสกฤตเลย แต่คล้ายพงศาวดารเขมร เรื่องพระเกตุมาลาที่ว่า ลูกมนุษย์ขึ้นไปบนสวรรค์เป็นที่รังเกียจของเวทคา พระอินทร์จึงทรงพาพระเกตุมาลากลับมาเมืองมนุษย์¹

กจำ โดยสรุปได้ว่า บทบาทของพระอินทร์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับบทละครนอกนั้น ได้ถือสิทธิ์มาจากวรรณคดีมาดี ในกรณีที่พระอินทร์เข้ามาช่วยเหลือคนดีที่ตกทุกข์ได้ยาก และได้ถือสิทธิ์จากพงศาวดารเขมร ในกรณีที่พระอินทร์ลงมาได้ชายาเป็นมนุษย์

ข. การแต่งงานบางลักษณะ

ในบทละครนอกนั้น มีข้อที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือการแต่งงานในเรื่องสังข์ทอง ลักษณะการเลือกคู่ครองก่อนจะจัดพิธีแต่งงานนั้น แตกต่างจากละครนอกเรื่องอื่น ๆ และไม่ใช้ลักษณะการแต่งงานตามแบบที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยด้วย กล่าวคือ ตัวละครฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายเลือกคู่ครองเอง โดยมีประกาศให้ชายที่มีลักษณะตามข้อกำหนดมาประชุมพร้อมกัน และตัวละครฝ่ายหญิงได้มีโอกาสเลือกชายที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับที่ตนพอใจ ลักษณะที่ตัวละครฝ่ายหญิงได้มีโอกาสเลือกคู่ครองเองนั้น มีปรากฏในสังคมไทยแท้ ดังเช่นที่ ในคัมภีร์สมัยหลังพระเวทกล่าวถึงประเพณีการแต่งงานของอินเดียไว้ว่า การแต่งงานมี 8 ชนิด คือ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 341.

1. แบบพรหม (พฺราหม) หมายถึงการแต่งงานโดยมีค้ายกดูสาวให้แก่ชายซึ่งมีความรู้ในพระเวท มีความประพฤติดี และเป็นผู้ที่มีค้ายกดูฝ่ายหญิงเชิญมา
2. แบบเทพ (ไทว) หมายถึงการที่มีค้ายกดูสาวให้แก่ผู้ทำพิธีบวงสรวงเทพเจ้า
3. แบบฤๅษี (อารุข) หมายถึงการยกดูสาวให้แก่งานหลังจากที่ได้รับเอาวัวตัวผู้หรือตัวเมียอย่างละ 1 ตัว หรือ 1 คู่ จากเจ้าบ่าวซึ่งเท่ากับเป็นค่าตัวของเจ้าสาว
4. แบบประชาคี (ปราชาปคฺย) หมายถึงการยกดูสาวให้แก่งานโดยไม่มีสินเดิมของหญิงและไม่มีการเรียกร้องค่าตัวเจ้าสาวด้วย แต่มุ่งให้คู่สมรสได้ทำหน้าที่ทางศาสนาร่วมกันตลอดไป
5. แบบขอสูร (อาสุร) หมายถึงการยกดูสาวให้แก่งาน หลังจากที่ได้รับเอาวัวให้ทรัพย์สินจำนวนมาก เท่าที่จะหาได้จนเป็นที่พอใจแก่บิดา หรือผู้ปกครองของเจ้าสาว หรือยกเจ้าสาวเองเท่ากับเป็นการซื้อเจ้าสาว
6. แบบคนธรรพ์ (คานุธรว) หมายถึงการแต่งงานโดยชายหญิงตกลงยินยอมเป็นสามีภรรยาด้วยกันด้วยความรักความพอใจของตน ไม่มีพิธีทองใด ๆ จุดประสงค์เพื่อบรรลุความปรารถนาทางกาย
7. แบบรากษส (รากุขส) หมายถึงการจับกุมดูครวหญิงไปเป็นภรรยา หลังจากมีการต่อสู้กับญาติผู้ชายของหญิง จนได้รับบาดเจ็บหรือตายไป เป็นการแต่งงานแบบฝ่ายหญิงไม่เห็นชอบและไร้อำนาจหักห้าม
8. แบบปีศาจ (ไปศาจ) หมายถึงการลักลอบหรือล่อลวงหญิงไปเป็นภรรยาในขณะที่หญิงหลับหรือมีเมามหมคสติ

นอกจากนั้น ยังมีการแต่งงานอีกแบบหนึ่ง ซึ่งสัมพันธ์กับการแต่งงานแบบคนธรรพ์ คือ การสวมพร (สฺวยัวร) ซึ่งหมายถึงการที่เจ้าสาวเลือกสามีเอง มี 2 แบบ คือ

1. เมื่อเด็กหญิงเข้าวัยรุ่นแล้ว แต่บิดาไม่อาจหาสามีที่เหมาะสมให้ได้ภายในเวลา 3 ปี เธอมีสิทธิเลือกสามีเอง

2. เจ้าสาวเลือกสามีโดยบิดาหรือผู้ปกครองจัดให้มีการประลองฝีมือในการรบ ผู้ที่สามารถพิสูจน์ความสามารถจนชนะคู่แข่งชั้นทั้งหลาย ในสนามประลองฝีมือ จะได้รับเลือกเป็นสามีของนาง เป็นการเปิดโอกาสให้หญิงตัดสินใจเลือกสามีจากบรรดาชายที่เสนอตัวเข้ามา เช่น พิธีสวมพกรของนางสีดาในเรื่องรามณะ และพิธีสวมพกรของนางเทราพีในมหาภารตะ เจ้าสาวไม่มีเสรีภาพเต็มที่ในการเลือกคู่ เพราะจะถูกยกให้ผู้มีความสามารถมากที่สุด¹

จะเห็นว่า ลักษณะการเลือกคู่ครองของธิดาทั้ง 7 องค์ ของท้าวสามนต์ นั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับการสวมพกรของอินเดีย คือ การที่เจ้าสาวมีสิทธิเลือกสามีเอง เพียงแต่ว่าในกรณีเรื่องสังข์ทองนี้ ฝ่ายชายไม่ต้องประลองฝีมือแสดงความสามารถ แต่ต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดคือ เป็นโสด อายุประมาณ 30 ปี และเป็นโอรสของกษัตริย์ และฝ่ายหญิงมีโอกาสเลือกสามีได้ตามใจชอบโดยมีคุณสมบัติดังกล่าว เป็นเกณฑ์

แสดงว่าลักษณะการที่ฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายเลือกสามีเองนั้น เป็นลักษณะที่มีปรากฏในสังคมอินเดีย และวรรณคดีของอินเดีย แต่ไม่ใช่เป็นลักษณะของสังคมไทยและวรรณคดีไทยแต่อย่างใด

ส่วนการเลือกคู่ในมหละครนอกคู่อื่น ๆ ส่วนมากจะเป็นแบบคนครรรพ์ เช่น พระไชยเชษฐ และนางสุวิงชา, พระมณีพิชัยและนางพระกลิน, ไกรทองและนางวิมาลา, คาวีและนางจันทสุดา กล่าวคือ ทั้งสองฝ่ายตกลงยินยอมเป็นสามีภรรยาด้วยกันด้วยความรักความพอใจของตน ไม่มีพิธีใด ๆ

¹ เสาวภา เจริญขวัญ, "ประเพณีการแต่งงานของอินเดียนในสมัยพระเวท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกศึกษาศาสตร์ตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2520), หน้า 49 - 57.

ค. การเดินทางไปพบคุณครองในป่า

ก่อนที่ตัวละครเอกทั้งฝ่ายหญิงและชาย จะได้แต่งงานกันนั้น จะต้องมีการพบกันก่อน และในบทละครนอกแต่ละเรื่องนั้น ลักษณะการพบกันของตัวละครเอก จะแตกต่างกันออกไป และน่าสนใจมาก กล่าวคือ

ในเรื่องสังข์ทอง พระสังข์ออกเดินทางติดตามหาแม่ จนมาถึงเมืองของท้าวสามนต์เป็นขณะเดียวกับที่ท้าวสามนต์กำลังประกาศหาคุณครองให้พระราชธิดาทั้ง 7 องค์ เหตุที่นางรจนาก็คงใจพระสังข์นั้น เพราะเทพยดาเข้าช่วยเหลือให้นางมองเห็นรูปทองของพระสังข์ที่ซ่อนอยู่ข้างใน

ในเรื่องไชยเชษฐ์ เหตุการณ์ตอนพระไชยเชษฐ์พบนางสุวิญชานัน เป็นตอนที่ไม่ได้มีอยู่ในพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่มีปรากฏเป็นความเค็มว่า พระไชยเชษฐ์ไปประพาสป่า และพระอินทร์ให้พระมาตุลีแปลงเป็นกวางทองลงมาล่อพระไชยเชษฐ์เข้าไปในแดนเมืองสิงหล จึงได้พบนางสุวิญชา จนได้อภิเษกกับนาง

ในเรื่องมณีพิชัย เหตุการณ์ตอนพระมณีพิชัยพบนางยอพระกลืนนั้น เป็นตอนที่ไม่ได้มีอยู่ในพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่มีปรากฏเป็นความเค็มว่า พระมณีพิชัยออกไปประพาสป่า เทวดาคลึงใจให้ไปพักแรมในป่าไผ่ที่พระอินทร์ฝากนางยอพระกลืนไว้ พระมณีพิชัยได้พันลำไม้ไผ่ขาดและพบนางยอพระกลืน จนได้นางเป็นชายา

ในเรื่องไกรทอง เหตุการณ์ตอนไกรทองได้นางตะเภาแก้ว นางตะเภาทองนั้น เป็นตอนที่ไม่ได้มีอยู่ในพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่มีปรากฏเป็นความเค็มว่า จระเข้ชวลวัน มาจับตัวนางตะเภาทอง ธิดาของ เศรษฐีไป เศรษฐีจึงประกาศให้หม้อจระเข้ช่วยกันกำจัด ถ้าผู้ใดสามารถฆ่าจระเข้ตายก็จะยกลูกสาว

ให้ และไกรทองเป็นผู้มีความสามารถ จึงได้นางตะเกาแก้วและนางตะเกาทองเป็นภรรยา ส่วนนางวิมาลา นั้น เป็นภรรยาของจรเข้ชาลวัน เมื่อไกรทองฆ่าชาลวันตาย จึงได้นางวิมาลาเป็นภรรยาด้วย

ในเรื่องควี เหตุการณ์ตอนควีได้นางจันท์สุคนธ์นั้น เป็นตอนที่ไม่มีคัมภีร์อยู่ในพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแต่มีปรากฏเป็นความเดิมว่า พระควีเดินทางมาถึงเมืองจันทนคร พบกลองใหญ่ใบหนึ่งลองตีดูไม่มีเสียงดังกังวาน จึงเอาพระขรรค์แหวะหนังที่หน้ากลองเห็นนางคนหนึ่งซ่อนอยู่ในกลองนี้ พระควีได้ช่วยเหลืองานกอินทรีที่มาทำอันตรายนางได้สำเร็จ จึงได้นางเป็นชายา

จะเห็นได้ว่า ลักษณะการพบคู่ครองประการหนึ่งที่ปรากฏในบทละครนอก คือ การที่ตัวละครเอกฝ่ายชายเดินทางไปท่องเที่ยวและได้ไปพบตัวละครฝ่ายหญิง ลักษณะเช่นนี้มีปรากฏในวรรณคดีสันสกฤต เช่น ในเรื่องศกุนตลา ท้าวทุษยันต์เสด็จประพาสป่าติดตามกวางทองไปจนพบนางศกุนตลา เป็นต้น วรรณคดีไทยได้นำลักษณะการพบคู่ครองในป่าโดยตัวละครเอกฝ่ายชาย เดินทางไปท่องเที่ยวหรือเล่าเรียนวิชาในป่า เช่น พระอภัยมณี มัทนพาชา เป็นต้น

การติดต่อกับประเทศอื่น

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีการติดต่อสัมพันธไมตรีกับประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศจีนด้วย ดังเช่นที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนหนึ่งว่า

“ . . . เมื่อ เดือนเจ็ด ปีมะเส็ง คัมภีร์ศก ฤกษ์เสาร์ฤกษ์ดี ทูตไปจับก่องเมืองอันกฉัยเขามากราบบังคมทูลว่า ที่เมืองมังกิง เมืองกวางงุงก็ดี เกรบผู้มีทรัพย์มากทำสวนประกวคประชันกัน ซุกสระทำภูเขาค้างสัตว์จุมาหาวิมาต นกปลาต่าง ๆ หาดายอย่างเหลือที่จะพรรณนา ปลูกต้นไม้ดอกและใบผลมีทุกฤดู . . . ”¹

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ (องค์การตำราพิทยาสภา, 2504), หน้า 93.

ในบทละครนอกเรื่องมณีวิชัย มีความตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า นางจันทร์
ไม่ต้องการให้พระมณีวิชัยได้มีนางยลระกลัน เพราะเห็นว่าไม่คู่ควรกัน และต้องการ
ให้พระมณีวิชัยได้มีคู่สาวพระเจากรุงจีน เพราะว่า

กรุงจีนไ้มีราชนารี โยแห่งการกับคู่สาวศรี
พระมณีวิชัยไม่โยคี รักเมียข้างนี้อยู่มีไป
แมกั่วกรุงจีนจะโกรธา ยกมารบพุ่งเอากรุงใหญ่¹

ข้อความที่อ้างพระเจากรุงจีนในตอนนี้ แสดงว่า เมื่อได้ติดต่อกับประเทศจีน
ก็ได้นำมาหาพิงถึงในบทละครด้วย แต่เป็นลักษณะฝ่ายหญิงฝ่ายชาย ซึ่งนำมาจากลักษณะ
การแต่งงานในสังคมจีนเดิม ดังที่ไค่ถาวมาแล้ว ส่วนเรื่องพระเจากรุงจีนนี้ นอกจาก
เป็นการยืนยันหลักฐานว่า ในสมัยนั้นประเทศไทยได้ติดต่อกับประเทศจีนแล้ว ยังปรากฏ
หลักฐานในหนังสือของศาวดารเหนือ² ว่า เมื่อจุลศักราช 395 ปีมะเมีย เบื้องอก พระเจ้า
กรุงจีนยกพระนางสร้อยดอกหมากพระราชธิดาถวายเจ้าชายสายน้ำผึ้ง แสดงว่าเรื่อง
พระเจากรุงจีนมีปรากฏมาช้านาน

ผลของลักษณะครอบครัวที่มีต่อการศึกษา สังคมและ เศรษฐกิจ

ลักษณะครอบครัวในบทละครนอกให้ความสำคัญแก่ฝ่ายชาย ทำให้การศึกษา
เป็นไปในรูปแบบการศึกษาเฉพาะฝ่ายชาย และปรากฏลักษณะ เช่นเดียวกับสังคมไทยในสมัย
ต้นรัตนโกสินทร์ คือ ผู้ที่จะหาความรู้จะเป็นฝ่ายชาย การศึกษาจะเน้นไปในด้านวิชาการ
สุรบ การใช้เวทมนตร์คาถา เป็นสำคัญ เพราะในสมัยนั้นราษฎรทั่วไปจะได้รับการชุมเลี้ยง
จากรัฐบาลก็ต่อเมื่อเป็นคนมีฝีมือในการรบเท่านั้น ถ้าต่ำกว่าชนชั้นสามัญจะหาทาง-

¹ ระบาทสมเด็จระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม 6 เรื่อง, หน้า 454.

² กรมศิลปากร, "หนังสือพงศาวดารเหนือ" "เรื่องเจ้าชายสายน้ำผึ้ง"

ใน ประชุมพงศาวดาร เล่ม 1 (ภาคที่ 1 และภาคที่ 2) (พระนคร, สำนักพิมพ์ดาวหน้า,
2505) หน้า 43 - 49

เข้ารับราชการได้ยาก แม้จะได้รับการศึกษามาเป็นอย่างดี ในกฎหมายของชบถของศึก มีช่องทางที่ใครจะเป็นขุนนางได้ทางหนึ่งคือ มีบำเหน็จความชอบมากในการรบพุ่งเข้าศึก¹ ส่วนฝ่ายหญิงนั้น จะมีความรู้เฉพาะในด้านการปรนนิบัติสามีเพียงอย่างเดียว ฉะนั้น จึงปรากฏว่าเมื่อฝ่ายหญิงถูกทอดทิ้ง จะไม่มีปัญหาหาเลี้ยงตนเอง² อยู่รอด แต่จะต้องพึ่งผู้อื่น เช่น ครอบครัวเดิมของนางเอง และฝ่ายชายนั้นจะมีความรู้ ความสามารถในการค้า การทอสู การรบ และความสามารถในการใช้เวทมนตร์คาถา แต่ขาดความรู้ในด้านอื่น ฉะนั้น เมื่อเกิดปัญหาที่จะต้องตัดสินใจภายในครอบครัวทำให้ตัดสินใจไม่ได้ เช่น ในกรณีที่ท้าวยกวิมล และพระไชยเชษฐาตัดสินใจขับไล่นางจันท์เทวี และนางสุวิธยาออกไปจากบ้านเมือง

ในทางด้านสังคม การให้อำนาจสิทธิขาดแก่ฝ่ายชายและไม่ยอมรับภาพพจน์ของหญิงเป็นผู้นำ ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในสังคมระหว่างหญิงกับชาย ฝ่ายชายมีโอกาสที่จะมีภรรยาได้หลายคน แต่ฝ่ายหญิงกลับไม่สามารถที่จะมีสามีหลายคนได้ เจนเดียวกับกฎหมายในสังคมตะวันตกโกสตันท์จะลงโทษหญิงที่มีสามีหลายคนในเวลาเดียวกันอย่างหนัก แต่กำหนดให้ชายมีภรรยาหลายคนได้

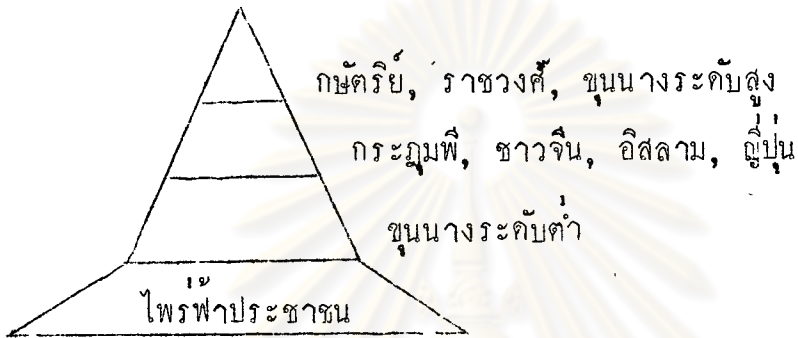
นอกจากนั้น การจัดระดับฐานะของบุคคลในสังคมนั้นเห็นได้ว่า ยกย่องผู้มีชาติตระกูลสูง เป็นสำคัญ ตัวละครในบทละครนอกมักจะมียศศักดิ์สูง ผู้ที่เป็นกบฏหรือจะมีอำนาจมาก แสดงให้เห็นถึงฐานะทางสังคม จะให้ความยกย่องบุคคลในสังคมแตกต่างกัน เช่นเดียวกับสังคมไทยในสมัยนั้น ในสังคมนบพวกระนอก นางจันท์ต้องการให้พระมเหสีช่วยแต่งงานกับราชธิดาของพระเจ้ากรุงจีน อันแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของชาวต่างชาติอันสอดคล้องกับโครงสร้างที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช แสดงแผนภาพชนชั้นในสมัยกรุงศรี

¹ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย 2352 - 2453 ตอนที่ 1 : ด้านสังคม (บ้านเรื่องศิลป์, 2517), หน้า 45.

² กรมศิลปากร, กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 2, หน้า 210 - 211

อยุธยา และนครอินทรี ซึ่งเห็นได้ว่าสังคมไทยยกย่องผู้มีอำนาจ และบุคคลต่างชาติมาก
แม้จะเป็นสังคมเพียงส่วนน้อย

แผนภาพแสดงชนชั้นในสมัยอยุธยาและนครอินทรี¹

จะเห็นได้ว่า สังคมจะยกย่องผู้อยู่ในสถานะเช่นโค่วสูงนั้นขึ้นอยู่กับว่า บ้านเมือง
ต้องพึ่งใครเพื่อความอยู่รอด โดยเฉพาะในกรณีที่ต้องแก้ปัญหาใหญ่เฉพาะหน้า สังคมไทยจึง
ยกย่องกษัตริย์และนักรบที่มีความสามารถ เพราะถึงเป็นผู้ร่ำระดับสูง ส่วนฐานะอื่นคือไพร่ฟ้า
ประชาชนเป็นผู้ที่อยู่ในประเทศ และเป็นผู้ที่ถือว่าจะได้รับคุ้มครองจากผู้นำประเทศ จึง
ไม่มีอิทธิพลใด ๆ

ในค่านเศรษฐกิจ แม้ว่าฝ่ายชายจะมีภรรยาหลายคน แต่ฝ่ายชายก็มีฐานะที่จะเลี้ยง
ดูภรรยาได้เป็นอย่างดี เพราะครอบครัวในบทละครนอกนั้น เป็นครอบครัวของผู้ที่มีฐานะร่ำรวย
ทั้งสิ้น ฉะนั้น จึงไม่เกิดปัญหาในทางเศรษฐกิจ เนื้อเรื่องในบทละครนอก ไม่เคยกล่าวถึงข้อความ
ที่แสดงว่า ตัวละครต้องกระเทือนปัญหาในทางเศรษฐกิจ

สรุปได้ว่า สังคมและวัฒนธรรมมีอิทธิพลสำคัญต่อบทบาทของตัวละครในการดำเนินชีวิต
ในครอบครัว และการสมรสเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ตามความเชื่อและค่านิยมต่าง ๆ ใน
สังคมนั้น

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย (กรุงเทพฯ: ทางหุ่นสูง
จำกัด นำอักษรการพิมพ์, 2517), หน้า 102.